

Հանգստեան Ժամի Աղօթք

Քառասնօրեայ Պահոց շրջանին համար, Հայ եկեղեցին սահմանած է ժամապաշտութեան երկու կարգեր, որոնք կը կատարուին փոխմիփոխ ամեն շաբաթ. անոնք են՝ Խաղաղական Ժամերգութիւն, որ կը կատարուի «ի դէմս Հոգւոյն Աստուծոյ, այլեւ ի դէմս Բանին Աստուծոյ» եւ Հանգստեան Ժամերգութիւն, «որ կատարի ի դէմս Հօր Աստուծոյ»:

Հանգստեան Ժամերգութիւնը կը սկսի սաղմոսով, ապա կը շարունակուի մաղթանքով, քարոզով, աղօթքով, Աւետարանի ըմբերումով, Գրիգոր Նարեկացիի նշանաւոր աղօթքներով՝ «Մաղթանք Զօրաւորք, Արեւուիրաց Գիշերայնոյ, Բան ԺԲ. եւ Բան ԽԱ.» եւ Ներսէս Շնորհալիի «Հաւատով Խոստովանիմ» աղօթքով:

Այս ժամերգութեան մէջ կ'աղերսուի Հայր Աստուծմէ խաղաղութեան հրեշտակը առաքել՝ պաշտպանելու հաւատացեալին հոգին եւ մարմինը գիշերային երկիւղալի գիշերէն եւ անխոռվ պահելու տիւ եւ գիշեր: Ապա կը թախանձուի ռախի որդայթէն հեռու պահել ամենքը, որպէսզի անձնիւրոք կարենայ հանգիստ, ապահով ու անվրդով ննջել:

Գրիգոր Նարեկացիի խորունկ աղօթքը Տիրոջմէ կը խնդրէ որ Ան «Տեսնազորէ իր անուամբ լուսանցոյց յարկին երդիքը, պարփակէ իր ձեռքերով տաճարին առաստաղը, զծագրէ իր արեամբ սենեակին սենը» որպէսզի չըլլայ թէ քունը խանգարուի անձին որեւէ գայթակղութեամբ:

Հանգստեան Ժամերգութեան աւարտին, յետ մաղթանքի, մեղմ ու աղու ձայնով կ'երգուի «Փառք քեզ, Տէր» գողտրիկ, բովանդակալից ու իմաստալից աղօթքը: Աղօթքը կը սկսի հետեւեալ տողերով՝

«Փառք քեզ, Տէր Աստուած մեր, որ պարգեւեցեր զօրս զայս բարեաւ եւ խաղաղութեամբ անցուցանել»:

Հայուն նկարագրին ու խառնուածքին յատուկ է աղօթքն սկսիլ Տիրոջ փառաբանութեամբ, փառատրութեամբ եւ օրհներգութեամբ: Աստուծոյ փառքը կը կազմեն տիեզերքը եւ մարդկային ստեղծագործութիւնը: Հայր ունի երախտագրած սիրտ. ան կը յայտնէ իր խորին երախտիքը եւ զնահաատութիւնը որ Աստուած կը պարգեւէ օր մը լի բարիքով եւ խաղաղութեամբ:

Աշխարհը լի է չար մարդոց մտածումներով եւ արարքներով: Չարը ամենուրեք է ու երբեմն նոյնիսկ՝ տիրական: Էր ժամանակ երբ բարութիւն, մաքրութիւն եւ անարատութիւն օրինած ու օծած էին աշխարհը: Ներկայիս շատ բան փոխուած է: Մարդկութիւնը դարձած է անձնակեղծում եւ ծայր աստիճան եսասէր: Այս անձնահատկութեան զագրելի մոլութիւնը ոչ միայն

ինքնակործանման առաջնորդած է անձը, այլևս պատճառ եղած է որ այլ չարիքներ եւս յառաջանան: Բազում աղետներ ու անլուր դժբախտութիւններ պարզապէս արդիւնք են բարիքի բացակայութեան կամ չգոյութեան: Ուստի, բարի ու ջերմեռանդ վանականը սրտի անսահման գոհութեամբ կը փառաստրէ իր Արարիչը, որ թոյլ կուտայ «բարեաւ» անցընել իր օրը: Այստեղ կարեւորութեամբ կը յիշուի նաեւ «խաղաղութեամբ անցուցանել»-ու աներաժեշտութիւնը: Ժողովուրդը մը որ դարերէ ի վեր տեսած է լոկ սուր ու սրածուքիւն, թալան ու կողոպուտ, հարկ ու աւերակ, խժոժութիւն ու անարդարութիւն, կազ ու պատերազմ, բնական է որ աւելի քան որեւէ մէկը պէտք ունենար խաղաղութեան, հանդարտ գոյութեան, հոգւոյ անդորրութեան, որպէսզի կարենար ոչ թէ սոսկ իր մարմնական գոյութիւնը պահպանել, այլևս կարենար ստեղծագործել եւ իր լուծման ընծայաբերել համաշխարհային մշակոյթի գանձարանին: Այս աղօթքի առաջին հատուածին մէջ ճգնաւորը կը ներկայացնէ մեր Ժողովուրդը. անոր ճնճերող ու խորապէս տոչորուող հոգին է որ կը պարզուի: Անոր մղկտացող ու մորմոքող սիրտը լոկ խաղաղութիւն կը տենչայ, քանզի առանց խաղաղութեան, չկայ բարութիւն, մարդասիրութիւն, մարդկութիւն:

«Մարդասէր Աստուած, զառաջակայ գիշերս որ ի վերայ մեր գալոց է, ի մեղաց փրկեա, ի չարեաց ազատեա, եւ ի գործս բարիս առաջնորդեա»:

Գիշերը ահարկու է՝ անգոր ու անպաշտպան Ժողովուրդի համար: Մութին, դաժան ոսոխը դարանակալ կը սպասէ իր անմեղ որսին: Խորին մութին մէջ կը պատահին քառմնելի արարքներ, զագրելի ոճիրներ, կը հնձուին անմեղ կեանքեր: Մութ արարքները կը գործուին մութին մէջ վասնզի կ'ախորժին մթութենէն, «զի էին գործք իւրեանց չարութեան»: Լոյսին չքացումով, անհետացումով, կը վերանայ նաեւ բարիքը: Ժողովուրդը իր անպատասպար վիճակին մէջ, անձկութեամբ ու մտահոգութեամբ, երկիւղով ու դողով կ'աղերսէ որ հետզհետէ տարածուող գիշերը անցնի առանց աղետի, փորձանքի, զայրակոյութեան ու չարութեան: Գիշերն իր հետ կը բերէ մեղքեր որոնք սանձազերծ կը թափառին ու կուգան բնակիլ անօրէն ու ամբարիշտ մարդկանց սիրտերէն ներս: Մեղքը հրապուրիչ է, առիքնոյ, դիւրոյ, եւ կը հանդիսանայ մարդկութեան փորձաքարը: Մեղքը շատ կողմերով գեղեցիկ է, շլացուցիչ, փայլուն. կը գերէ սիրտեր, կը գրաւէ անմեղունակ հոգիներ եւ կը խորտակէ, կը կործանէ կեանքեր:

Գիշերը ահի ու սարսափի կը մտնէ մարդս ոչ միայն արտաքին ուժերու յարձակումով, այլև՝ ներքին: Ներքին փորձութիւններու եւ զայրակոյութիւններու բոյնը մարդուս միտքն ու հոգին են: Միտքը կը նիւթէ, կը սարքէ, կը ծրագրէ եւ կը յօրինէ մեղքերու տեսակներ: Հոգին եւս, անձնատուր չար խորհուրդներու, ի գործ կը դնէ չարեաց իշխանի մատուցած աղիտաբեր մտածումները եւ անձը կորստեան կը մատնէ՝ անոր բարոյական վարկը կործանելով: Աղօթքին մէջ կը խնդրուի թունալից ու վտանգաւոր բաժակէն հեռու պահուիլ եւ ազաւ կացուցուիլ բոլոր

պատուհասներն: Չարիքն ազատելով, համեստ ու խոնարհ վանականը անմիջապես կ'աւելցնէ. «Եւ ի գործս բարիս առաջնորդեալ»: Բարի գործեր կատարելու առաջնորդուիլը աւելի քան բարոյական պարտաւորութիւն համարուած է մեր ազգին համար: Մեր ազգի զաւակները ցանկացած են իրենց բովանդակ կեանքը բարիք մատուցելով պարտւել, օծել, հարստացնել, իմաստաւորել ու արժեւորել: Իրաւամբ, կեանքը կ'երանգաւորուի եւ իմաստ ու նպատակ կը զգենու միայն բարիք շաղ տալով: Մեր անմահանուն զրազեւ ու մեծ քննադատ՝ Յակոբ Օշական պիտի ըսէր. «Ասիկա ձայնն է այն ժողովուրդին, որուն տուները բաց եղան ամեն կարօտեալի, որ իր հացը բաշխեց ամեն ուզողի, եւ արեւելքի մէջ միս մինակը ներկայացուց սա այլապաշտ, ուրիշներուն հասնող հոգեբանութեան ամենէն կարկառուն պատկերը»: Այլոց բարիք ընելու, անոնց անմիջական ծովածաւալ կարիքներուն փութալու եւ հոգալու այս բացառիկ վերաբերմունքը առհասկան բնութիւնն է: Այսպէ՛ս ըմբռնեցին ու ասպնեցան մեր լուսամիտ, բարեհամբոյր ու քաղցրազուր մախահայրերը: Չկայ քրիստոնէութիւն առանց բարի արարքի, վասնզի արարքն է որ կ'արդարացնէ, կը հունաւորէ ու կ'իմաստաւորէ մտածումը:

«Առաւօտու օրհնութեանցն եւ փառաբանութեանցն արժանի արա զամենայն հաւատացեալս անուանդ քում սրբոյ, եւ պահեա ի խաղաղութեան»:

Արեւածագին, կրօնաւորը վաղ սքսիւելով իր թմբիւրէն, կ'արձանանայ Տիրոջ տաճարին մէջ եւ կ'արտասանէ. «Տէր, եթէ զշրթունս իմ բանաս, բերան իմ երգեսցէ զօրհնութիւնս քո»: Օրհնութեան երգերով, սաղմոսներով ու աղօթքներով կը սկսէր վանականին օրը: Աշխատանքէ եւ ամեն տեսակի զբաղումէ առաջ կուգար աղօթքը. իսկ աղօթքը միշտ կը սկսէր Տիրոջ անուան փառաբանութեամբ: Յ. Օշական անդրադառնալով այս տողերուն, կը գրէ հետեւեալը. «Այդ օրերուն մարդիկ իրենց գործին, զբաղումներուն, մեղքերուն իջնելէ առաջ կ'ընդունէին Աստուծոյ լոյսը, այդ կիսամութ կամարներուն ներքեւ երգելու համար իրենց գոհունակութիւնը՝ անհետացող գիշերին արաստիներէն գերծ մնացած ըլլալու»: Աղօթքին մէջ Աստուծոյն կը խնդրուի արժանացնել հաւատացեալներու խումբը լուսածագի աղօթքին, փառատրութեան, զովերգութեան:

Տիրոջ սուրբ անունը դաւանողներու, այսինքն՝ ընդունողներու դասը, անքիւ է ու անհամար: Այլ խօսքով, քրիստոնէայ կամաւոր բանակի անդամները բազում են եւ սփռուած ամբողջ աշխարհով: Անոնք եւս ներառուած են հայուն աղօթքին մէջ որովհետեւ զիրենք եղբայրացնող յայտարար գիծ մը կայ. զիրար զօղող, շաղկապող օղակ մը կայ, եւ վերջապէս, իրար միաձուլող, միախառնող եւ միաւորող ոգի մը կայ. այդ մեր Տիրոջ անտեսանելի ոգին է, որ կը շրջի ամենուրեք, կը թեւածէ ազատօրէն եւ զմեզ համախմբելով կը դարձնէ իր հարազատ զաւակները: Այս մասին շատ գեղեցիկ ու իմաստալից կերպով կ'արտայայտուի Յ.

Օշական. « (Այս) Բառերում ետին՝ քրիստոնեայ մեծ եղբայրութիւնը (կայ). Ուշագրաւ է որ մեր աղօթքները ըլլալով հանդերձ մասնաւոր ժողովուրդի մը հոգեկան ապրումներում արտայայտութիւնը ըլլան նոյն առեւն համամարդկային շէշտով մը քորում: Մենք ենք որ հեղինակած ենք հայ քրիստոնեայ տարազը, երկու յոսքները տարօրէն ընդարձակելով դէպի իրենց ծայրագոյն առումները: Ասիկա գերի ժողովուրդի մը ծարաւէն չի բխիր միայն, դէպի տիեզերական եղբայրութիւնը: Ասիկա քերես ամենն խուլ ալքերէն կուգայ այս ժողովուրդին: Մեր օրերուն մեր իմացական հակամարտութեանց մէջ համամարդկային սա զգայարանքը այսպէսով կը հաշտուի մեր հիմնական նկարագիրներուն հետ»: Արդարեւ, այսպէ՛ս հասկցած է հայ եկեղեցին Աւետարանի պատգամած եղբայրութիւնը, որ կը պատկանի համայն մարդկութեան: Հայուն բարձրահոգութիւնը եզակիօրէն բացայայտուած է միշտ պատմութեան մէջ:

«Տէր Աստուած մեր, տուր զքո խաղաղութիւնդ ամենայն աշխարհի, բարձր զգաստմն եւ զպատուիսն ի յարարածոցս»:

Եղբայրութեան համամարդկային զաղափարին ստորներ կը յիշատակուի նաեւ խաղաղութեան սքանչելի զաղափարը: Միջնադարի կղերը ոչ միայն խաղաղութիւն կ'աղերսէ իր փոքրիկ ազգին ու ածուին համար, այլեւ խաղաղութեան պահանջքը կ'ընդարձակէ բովանդակ աշխարհի վրայ, վասնզի խաղաղութեամբ միայն կ'ապահովուին մարդկային գոյութիւնը, կեանքը, եւ կը պայմանաւորուի փոխյարաբերութիւնը ընդ մէջ մարդկանց: Յ. Օշական իրաւամբ կը գրէ. «Տիեզերական եղբայրութեան մեր կարօտն է որ կ'աղբերանայ այդ տարազներէն: Աւելի ընդարձակել այս տարազը, գտնելու համար համաշխարհային խաղաղութիւնը աղօթողի մտքին մէջ, պիտի չըլլար սխալ»:

Բովանդակ Աստուածաշունչը լի է դէպքերով ու նկարագրութիւններով ուր երկնի եւ երկրի Արարիչը իր անաւոր զայրոյթը կը յայտնէ՝ պատուիսներու, փորձանքներու եւ բազմապիսի աղէտներու ենթարկելով մարդկութիւնը՝ իբրեւ պատիժ անոր անուղղայ կեանքին, յոռի վարք ու բարքին, յանձնապատասխան դիրքին, զոռոգամտութեան ու ենթադրեալ կամ կարծեցեալ անխոցելիութեան: Հին աշխարհի մէջ տիրական էր այն կարծիքը որ տեղի ունեցող բոլոր դժբախտութիւնները արդիւնք էին Աստուծոյ բարկութեան: Բնութեան տարերց պատճառած մեծամեծ վնասները եւ կործանումները, ինչպէ՛ս՝ երկրաշարժ, կայծակ, ամպրոպ, շանթ, պտուտահողմ, հեղեղ, հրդեհ, հրաբուխ, համաճարակ եւ այլ տեսակի աղէտալի ու կսկծալի փորձանքներ ու ակստեր կը վերագրուէին Աստուծոյ անհանդուրժողութեան եւ անմեղողամտութեան: Յ. Օշական այս առթիւ կը գրէ. «Չուր տեղը չէ որ մեր եկեղեցին, աղէտներու նախօրին կամ առեւն, հաստատած է մասնաւոր պաշտամունք: Նախապաշարում մը չէ աղօթքով անձրեւ ուզելը երաշտի տարիներուն»: Ասիկա «ղարերու մտայնութեան ցուլքն է»: Հայ եկեղեցին այսօր եւս կը կատարէ անդաստանօրինք, որուն

ընթացքին ոչ միայն կ'օրհնուին աշխարհի չորս ծագերը, այլև Աստուծո՛ւ կը խնդրուի օրհնել եւ պահպանել անդաստանս եւ պտղաբերութիւն տարւոյս»:

«Ողորմեա հարց եւ եղբարց մերոց, կենդանեաց եւ մեռելոց»:

Վանականը իր սրտառու աղօթքին ու մաղթանքին մէջ կը խնդրէ Աստուծո՛ւ ողորմութիւն իր հայրերուն եւ եղբայրներուն՝ կենդանի եւ հանգուցեալ: Եկեղեցական եռամեծ հայրերը եւ ներհուն դեմքերը ամառապետս մեծապէս ազդած ու դպած կը թուին ըլլալ վանականներուն եւ կրօնաւորներուն հոգիներուն: Անոնց մեղոյշ հայեացքէն չեն խուսափիր նաեւ իրենց եղբայրները, որոնց հետ միատեղ կ'ապրին վանականի խաղաղ ու համերաշխ Կեանք: Յ. Օշական կը գրէ. «Հայրերը քերես հեղինակի մտքին մէջ կը մասնաւորուին միաբանական իմաստի մը մէջ: Մեծաւորը՝ հայրը բոլորին, եւ միաբանութիւն մը չունէր աւելի սրտառու ինքնակենսակ մը քան ոգեկոչելը իր միաբանութեան մեծ դեմքերուն, հայրերուն: Երախտազիտութեան զգացումէն աւելի է կեցուածքը: «Եղբայրը» դարձեալ վանական տարազ մըն է: Վանականները սովոր էին գիրար «եղբայր» կոչել»:

Վանականը, իրեն կարգին յատուկ յարգանքով ու կոչումով, կը յիշատակէ ոչ միայն ողջերը, այլեւ՝ ննջեցեալները: Կենդանի մարդկանց հանդէպ տածուած սէրը, ակնածանքը եւ պատիւը ամենուրեք զտանելի սովորութիւն էին հին ատեն, բայց կ'ակնկալուէր որ ննջեցեալներուն հանդէպ նոյն հոգատարութիւնը եւ բժախնդրութիւնը չցուցաբերուէր: Մեր իմաստուն մախնիք սակայն երբեք մտահան չեն ըրած կամ անտեսած ննջեցեալները: Յ. Օշական կը գրէ. «Ժնչ որ քաղցր է եւ սրտապնդիչ այս փոքր նախադասութեանց ետին, այն ալ ողջերուն եւ մեռելներուն համակարգումն է մեր սիրոյն մէջ: Այսօր, օրուան կեանքը մեզ այնքան առած է իր մտահոգութեանց մէջ որ քիչ ատեն ունինք մեր մեռելներով զբաղելու: Այդ օրերուն մեռելները դիւրին չէին մեռներ, իրենց գերեզմանէն ալ անդին կ'ապրէին եւ իրենց բարիքը, յիշատակը, ոգեւորութեան, գործունէութեան աղբիւր էր ապրողներուն համար»: Արդարեւ, ի՛նչ արդարացի ու ճշմարտացի են այս խօսքերը: Մեռելները կ'ապրէին մարդոց յիշողութեան ու գիտակցութեան մէջ: Անդենականն անոնք յոյսի ու յոյսի մասնիկով մը կը լուսաւորէին անոնց միտքերը, կը յուսադրէին, կը քաջալերէին եւ մանաւանդ կը ներշնչէին ու գործի կը մղէին: Ննջեցեալները, այո, «դիւրին չէին մեռներ», վասնզի անոնց խօսքերը, մտածումները, գործերը, գրութիւնները եւ այլ տեսակի հոգեւոր ու իմացական արտադրութիւնները յաւերժական կոթողներ էին, որոնք կուգային յիշատակարաններու նման յիշեցնելու եւ պանծացնելու անցնող դեմքերուն մեծութիւնը: Յ. Օշական այստեղ հրաշալիօրէն կ'աւելցնէ. «Ժր մեռելները չմոռնալը, անոնցմով խանդավառուիլը հոգեւոր արժէքներու սպասարկու ժողովուրդներու մէջ կը դիտուի: Փարթամ դամբարանները միայն դրամական ցուցանուլութեան

փաստեր չեն, ինչպես է այսօր յաճախ պարագան, այլ կը խօսին մեղեկներուն արժեքն: Իր մեղեկները յարգող ժողովուրդը մեծ է»:

«Ողորմեա զեկեղեցի շինողաց, երայխաւորաց, պտղատուից, սպասաւորաց, եւ այնոցիկ՝ որք ընդ հովանեաւ սրբոյ եկեղեցոյ են համգոյցեալ»:

Եկեղեցի կառուցելը միջին դարերուն յանդուգն զաղափար էր, անիրազործելի ու անիրականաճալի՝ մանաւանդ պարզ շինականին կամ քաղաքացիին համար: Աղօթատուն շինելը կ'արտացոլէր հաւատքի արտայայտութեան բարձրակետը: Ամենքին վիճակուած չէր այդ մենաշնորհը, պատիւը եւ փառքը: Եւ իրօք, սակաւք կրնային ձեռնամուխ ըլլալ նման մեծածախս շէնքերու կամ սրբազան համալիրներու կառուցման: Պատմութեան մեզի յայտնի է թէ ինչպէս հայ նշանաւոր վանքերը, մենաստանները, դարերով ծառայած են ոչ միայն իբրեւ աղօթատեղիներ, այլեւ իբրեւ մշակոյթի կարեւոր կեդրոններ, մտքի կաճառներ, իմացական ու հոգեւոր օճախներ, ուր ճգնած, աղօթած, խոկած, աշխատած, ստեղծագործած, արտադրած ու կեանք մաշէցուցած են հազարաւոր խստակրօն մենակեացներ, մոռոզներ եւ միաբան եղբայրներ: Այդ աղօթատուները իրենց մուտքերուն, կամարներուն, խոյակներուն, խաչքարերուն վրայ եւ այլուր, կը կրեն անթիւ արձանագրութիւններ, բարերարներու բարեգործութիւնները յիշատակող համառօտագրութիւններ, ամոնց բազմաչարչար հոգիներուն համար մրմունջ մ'աղօթք արտասանելու խնդրանքներ՝ «Յիշեա զհոգիս ...», «Աստուած ողորմի զհոգիս ...» եւն:

Եկեղեցին մասնայատուկ տեղ կը գրաւէր իւրաքանչիւր հայու կեանքին ներս: Անոր կառոյցը պէտք է ըլլար շքեղ, պերճ, վեհ, եզակի, վասնզի «անիկա խտացումն էր ամենն ազնիւ փափաքներուն: Անիկա արժանի պէտք էր ըլլար իր մէջ Աստուածը ընդունելու: Կը հասկցուի որքան դժուար էր մարդոց մեծ մասին համար այդպէս փառքի մը կեդրոնին մէջ տիրական բաժին մը սեփականել. ասոր համար է որ եկեղեցի շինելը մարդկային փառասիրութեանց զազաթը կը կազմէր»: Մեր պատմութեան մէջ ուշադրաւ է այն պարագան երբ իշխաններ, արքաներ կամ ունեւոր եւ փարքամ վաճառականներ եկեղեցի կառուցած են ի դիմաց իրենց գործած բիւրաւոր ծանրակշիռ մեղքերուն: Յ. Օշական կ'ըսէ. «Այդ դարերուն, աւագ՝ ազնուական դասերու մէջ քստմենելի ճգիրներ քիչ մը շատ ընդհանուր էին: Եկեղեցի մը յաճախ կը ծածկէր այդ մեղքին յիշատակը այս աշխարհին համար եւ ժողովրդական նախապաշարման մէջ կ'ապահովէր երկինքը»:

Այս իրիկնային քննոյշ աղօթքին մէջ կը յիշուին նաեւ երայխաւորները, որոնք սիրով ստանձնած էին հոգատարութիւնը եկեղեցոյ եւ իրենց կեանքը գոհաբերած էին անոր բարեւաւման, բարեգարդման ու կարգաւորման: Այս եկեղեցական բարերարութիւնը

արդարեւ իբրեւ խթան ու խայծ պիտի ծառայէր այլոց, որպէսզի անոնք եւս հրապարուէին ու մուիրուէին մման սրբազան գործի:

Հին ատեն սովորութիւն էր եկեղեցականներուն զիւղերը շրջիլ եւ զիւղացիներէն պտղի կամ հարկ հաւաքել վանքերուն համար: Երկրի օրինեալ բերքերէն բաղկացած այս հոգեւոր տուրքը կ'ընդգրկէր զարի, ցորեն, իւղ, պանիր, կարագ, ձէք, պտուղ եւն: Այս պտղին ժողովուրդը սիրալսօժարօրէն կ'ընծայաբերէր վանքերուն: Բրտմաթոր ու ծանր աշխատանքով ձեռք բերուած այս արտադրութենէն բաժին մըն ալ վանականներուն յատկացնելու կամ մուիրելու այս գեղեցիկ ու բարի սովորութիւնը դեռեւս տասնեակ տարիներ առաջ կենդանի էր: Յ. Օշական կ'ըսէ. «Վանականը տեսակ մը իրաւունքի վատահոլութեամբ չէր վարաներ, պարկը ուսին, ներկայանալ զիւղացուն կալը, առնելու համար դարերով մուիրագործուած իր բաժինը անոր ցորենէն»: Եկեղեցին երախտապարտութեամբ կը յիշէ պտղատուները աղօթքներուն մէջ՝ իրենց բացառիկ բարեգործութեան եւ առատաձեռնութեան համար:

Երախտաւորներուն եւ պտղատուներու շարքին կը յիշատակուին մաււ եկեղեցւոյ սպասաւորները, որոնց պարտականութիւնն էր ստօրեայ գործերու ստանձնումը: Անոնք մասնաւոր պաշտօնով կը կարգուէին իբրեւ ծառաներ եւ կը կատարէին եկեղեցւոյ մաքրութեան, դոնապանութեան, կարգապահութեան, մասի եւ նշխարի պատրաստութեան եւ այլ յարակից աշխատանքներ:

Այս առիթով, Յ. Օշական գեղեցիկ վկայութեամբ մը մեզի կը յիշեցնէ որ «ուխտով այս ասպարէզին ընդմիշտ շղթայուած այս մարդերուն մէջ երբեմն մեծ հոգիներ ալ կային որոնք եկեղեցւոյ մեծ դեմքեր եղան. կը յիշենք Սուրբն Ներսէս Լամբրոնացին՝ մէկ հատիկը ասպետ իր հօրը: Մնողքը զայն ուխտով ունեցան: Տղուն գեղեցկութիւնը պահ մը մոռցուց ծնողքին այդ ուխտը բայց ծանր հիւանդութեան մը տազմայալ կրկին արժեւորեց ուխտը: Տղան յանձնուեցաւ Աստուծոյ տան եւ սպասաւորութենէ բարձրացաւ արքեպիսկոպոսութեան, ժամանակի ընթացքին»: Ուրիշներ եւս, Լամբրոնացիին մման, պարզ սպասաւորութենէ բարձրացած են եկեղեցւոյ մուիրապետական բարձրագոյն աստիճանին՝ շնորհիւ իրենց ուխտապահութեան, հաւատարմութեան եւ ծառայասիրութեան:

Հանգուցեալ եկեղեցականներուն եկեղեցիէն կամ տաճարէն ներս թաղուիլը հին սովորութիւն էր: Հայաստանի կարգ մը վանքեր կենդանի օրինակ են այդ հնամենի սովորութեան: Վանքի շրջա բակին մէջ թաղուիլը եւս թոյլատրուած էր բարձրաստիճան եկեղեցականներուն եւ կամ երեսկի դեմքերուն, իշխաններուն, մուիրատուներուն եւն: Տաճարէն ներս եւ անոր շրջակայքը թաղելու հիմնական պատճառներէն մէկը ոսկորներուն, նշխարաց կամ մասուրքներուն ապահովութիւնն էր ի դիմաց ոսխի բիւրաւոր յարձակումներուն, ասպատակութիւններուն եւ սրբապղծութիւն-

ներում: Միջին դարերում յաճախակի էին դիակապուտներու արշաւանքները ի վերայ դիակաց: Եկեղեցին առաջը առնելու համար մնան տգեղ ու գայթակղեցուցիչ դէպքերու, կը պաշտպանէր դիակը եւ անով՝ անձին յիշատակը՝ թաղելով ընդ հովանեաւ ա. եկեղեցոյ:

«Տէր Աստուած, օգնեալ թագաւորացն քրիստոնէից եւ իշխանացն բարեպաշտից, գորաց եւ զաւակաց նոցին՝ պահելով ի խաղաղութեան»:

Հեղինակը աղաչաւոր ձայնով կը պաղատի Աստուծոյ՝ օգնելու քրիստոնեայ թագաւորները եւ բարեպաշտ իշխանները, անոնց զօրքերը եւ զաւակները՝ հաւանաբար ի դիմաց ոչ-քրիստոնեայ կամ անաստուած ազգերու զրոհում կատարող սապատակախումբերու եւ հրոսակախումբերու: «Արեւելքի այլադէմ բռնաւորներու լուծին տակ հեծող քրիստոնեային ամենէն սրբազան պաղատանքն է սաիկա: Հայը քրիստոնեայ թագաւորներու համար երկնային օգնութիւնը երբ կը պաղատի, խուլ երազն ունի իր երկրին կարելի ազատութեան», կը գրէ Օշական: Քրիստոնեայ թագաւորները եւ անոնց ստորակայ իշխանութիւններն էին որ պիտի պահէին ու պահպանէին կրօնական ազատութիւնը եւ պաշտամունքը: Աստուածային միջամտութեան եւ օժանդակութեան կը դիմուի որպէսզի քրիստոնէութիւնը շարունակէր մնալ իբրեւ տիրական ու յաղթական կրօն եւ իբրեւ այդպիսին կարենար ապահովել իր յաւերժական երթը:

«Տէր Աստուած մեր, պահեալ զառաջնորդս եւ զեղբայրութիւնս մեր ամբողջ եւ անխոռվ ի կամս ողորմութեան քոյ»:

Վառական կեանքի առաջնորդները մեծ դեր կը կատարէին: Անոնք հոգեւոր ծնողներ էին, խորհրդատուներ, վարդապետներ եւ դաստիարակներ՝ համայն եղբայրութեան անդամներուն: Իբրեւ գլխաւոր դէմքեր, անոնք կը վայելէին ամենքին սէրը, վստահութիւնը, համակրանքը եւ ակնածանքը: Առաջնորդներուն եւ եղբայրներուն փոխադարձ յարաբերութիւնը սիրալիք էր, ջերմ, անկեղծ: Աղօթքին մէջ կը խնդրուի բովանդակ հոգիները պահել անխոռվ, անվրդով, խաղաղ:

«Նշանաւ սուրբ եւ պատուական խաչի քով, հալածեալ գերեւելի եւ զաներեւոյթ թշնամին ի սահմանաց մերոց եւ ի բնակութենէս մերմէ»:

Սուրբ եւ պատուական խաչի զօրութեան կը դիմուի՝ հեռու պահելու երեւելի եւ աներեւոյթ թշնամին երկրի սահմաններէն եւ բնակատեղիներէն: Երեւելի թշնամին, իր մշտական անբաղձալի ու ատելի ներկայութեամբ, կուգար աւերելու, քարոքանդ ընելու եւ բնաջնջելու՝ քաղաքներ, գիւղեր, աւաններ, ոռոգի կոխան ընելու՝ հերկուած ու ցանուած արտեր: Աներեւոյթ թշնամին եւս իր խորտակիչ ուժերով ու թաքուն ծուղակներով կուգար զհչերով հրապուրելու, զգլխելու եւ գայթակղութեան առաջնորդելու:

Միաբանութիւնը սրտագինս կ'աղօթէ որ հայրենի երկիրը նմէր անքոյք եւ մնար Աստուծոյ պաշտպանութեան ու հովանաւորութեան ներքոյ:

«Փրկեա զմեզ ի երոյն յաւիտենից, եւ քեզ փառք յաւիտեանս, ամէն»:

Յաւիտենական հուրը կը խորհրդանշէ հոգիի անվերջ տանջանքը: Եթէ արդար հոգիներուն համար վերապահուած էր երանական տեսութիւն, ապա ամբարիշտ հոգիներուն համար սահմանուած էր տառապալի վիճակ, հոգեկան մշտական տուայտանք: Կորուսեալ ու լքեալ հոգիները դատապարտուած էին գեհենի կրակին, ուր անվերջօրէն պիտի կիզուէին ու չարչարուէին:

Աղօթքը վերստին կ'աւարտի Տիրոջ անուան փառաբանութեամբ:

ՋԵՆՈՐ ԲԷՅ. ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ

**ՈՒՂՂԱՓԱՌ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՒ ԱՅԼ
ՅԱՐԱՆՈՒԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ**

Առարկութիւն 35.— Ինչո՞ւ Ուղղափառ Եկեղեցին միւս յարանուանութիւններու հաւատալիքներուն վրայ կը յարձակի:

Ընդհակառակը, նորարոյս յարանուանութիւններ կը յարձակին Հայ Եկեղեցւոյ քսան դարերու խորք ունեցող ուղղափառ վարդապետութիւններուն վըրայ: Հայ Եկեղեցին ուրիշներու վրայ յարձակելու պէտքն անգամ չունի. որովհետեւ, քրիստոնէական հաւատքի եւ կեանքի լիութիւնը գտած է Քրիստոսի մէջ: Եթէ Հայ ազգի գաւակներ եւ այլ քրիստոնեաներ հեռացած են այդ հաւատքէն եւ կեանքէն, Հայ Եկեղեցին իր կոչումը կը նկատէ վերադարձի ճանապարհը ցոյց տալ մոլորեալներուն: Այս սկզբունքէն ալ մեկնած, Հայ Եկեղեցին միջ-եկեղեցական շրջանակներու մէջ կը համագործակցի հաւատքի հիմնական կէտերու մէջ համախոհութիւն ունեցող բոլոր քրիստոնեաներուն հետ:

ՆԱՐԵԿ ՎՐԴ. ԱԼԵՆՄԷՋԵԱՆ